

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΓΟΝΙΔΙΟ!

ΙΑΤΡΙΚΗ ΜΕΤΑΛΛΑΞΗ.

ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΥΒΡΙΔΙΟ;*

Αρχιμ. Νικολάου Χατζηνικολάου

Πιστεύω πώς θα ήταν πολύ λίγο να είναι ή πρόσκληση αυτής της όμιλίας προσανατολισμένη στο πρόσωπό μου. Ο λόγος της δικής μου τιμής ακούγεται πολύ κούφιος μπροστά στη βαθειά ανάγκη όλων μας για σταγόνες αληθείας, για σπέρματα αυθεντικού λόγου και στιγμές ουσιαστικού προβληματισμού.

Γι' αυτό επιτρέψτε μου να μην κάνω αυτό που σε ανάλογες περιπτώσεις συνηθίζεται να σας ευχαριστήσω για την τιμή που μου κάνετε. Θα σας ευχαριστήσω όμως πολύ για τη χαρά που μου δίνετε, σ' αυτό τον χώρο, μέσα στο χειρουργείο του έκλεκτου συνεδρίου σας, αντικρύζοντας έσας με το νυστέρι της άμεσότητας της εμπειρίας και του πλούτου της εξειδικευμένης γνώσης, πάνω στο σώμα του σύγχρονου ανθρώπου, να προσφέρω εγώ το δικό μου αίμα της σκέψης και του λόγου και με συναίσθηση έπεμβατικής χειρουργίας και συστολή υπερβατικής ίερωργίας μαζί να ψάξουμε τα δυσδιάκριτα μυστικά αυτής της πρωτόγνωρης «μείξης» και αμοιβαίας επίδρασης μεταξύ τεχνολογίας, ιατρικής και ανθρώπινου προσώπου. Μιάς μείξης που ο τεχνολογικός της χαρακτήρας προκαλεί έκπληξη και θαυμασμό για το επίτευγμα, ή ιατρική της συνιστώσα δισταγμό και άπορία για το μέλλον και ή ανθρώπινή της διάσταση διλήμματα, προβληματισμό και σύγχυση για το ένδεχόμενο της αλλοίωσης του ανθρώπινου προσώπου. (Αυτό καταδεικνύεται από τα τρία διαφορετικά σημεία στίξης του τίτλου).

Αν ή τέχνη και ο λόγος, δηλαδή ή αισθητική και ή αλήθεια αντίστοιχα, αποτελούν τους δύο άξονες του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, ή σπονδυλική στήλη της σύγχρονης ζωής είναι ή τεχνολογία. Μια λέξη που ενώ τεχνικά συναπαρτίζεται από τις λέξεις «τέχνη» και «λόγος», στην ουσία δεν φαίνεται να έχει και τόση συγγένεια ούτε με την αισθητική ούτε βέβαια και με την αλήθεια. Γιατί ενώ ή τέχνη είναι κάτι που φυσικά αναδύεται και προκύπτει, ή τεχνολογία τεχνητά επιβάλλεται. Και ενώ ο λόγος είναι κάτι περισσότερο θεωρητικό και λεπτό, ή τεχνολογία κυριαρχείται από την τραχύτητα του πρακτικού. Η αλήθεια και ή αισθητική δίνουν τη θέση τους στην άνεση, την πρακτικότητα και την εφαρμογή. Η δημιουργία του ενός και μοναδικού κατασκευάσματος

* Έναρκτήρια όμιλία στο Ε' Πανελλήνιο Συνέδριο Αγγειολογίας -Αγγειοχειρουργικής. Αθήνα, 23 Ιανουαρίου 1998.

ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὴν παραγωγικότητα τῶν πολλῶν καὶ πανομοιούτων προϊόντων.

Ἡ διαμορφωτικὴ ἐπίδραση καὶ προσφορὰ τῆς τεχνολογίας στὴ σύγχρονη ζωὴ εἶναι τεράστια. Γι' αὐτὸ καὶ κάθε πτυχή καὶ κάθε στιγμή τῆς ζωῆς μας ὁμολογεῖ τὴ γενικευμένη κυριαρχία της. Ἡ τεχνολογία σήμερα δὲν ρυθμίζει μόνο τὸ τί κάνουμε, -τὴ ζωὴ μας,- ἀλλὰ καθορίζει ταυτόχρονα καὶ τὸ ποιοὶ εἴμαστε, -τὴν ταυτότητά μας. Μὲ τὴ μορφή τῆς μηχανῆς μᾶς ἐξέτρεψε ἀπὸ τὸν φυσικὸ τρόπο ζωῆς. Ὡς διαστημικὴ τεχνολογία μᾶς ξεκόλλησε ἀπὸ τὴ γῆ καὶ μᾶς ἔστειλε στὸ διάστημα. Ὡς ὄγκος, ἀποθήκευση καὶ ἀνάλυση πληροφοριῶν ἢ ἐπεξεργασμένη σκέψη καὶ τεχνητὴ εὐφυΐα (artificial intelligence) μᾶς ἔβγαλε ἀπὸ τὴ μονοπωλιακὴ αἴσθηση τῆς ἀνθρώπινης ἀξίας μας καὶ τοῦ ἀναντικατάστατου τῶν ἰδιωματικῶν ἱκανοτήτων μας.

Ἰδιαίτερα στὴν ἰατρικὴ καὶ τοὺς τομεῖς υγείας, ἡ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν τεχνολογία δὲν ἔχει μόνο χαρακτῆρα ἀπλῆς ἐπαφῆς καὶ ἐπίδρασης, ἀλλὰ ἀμοιβαίως περιχώρησης καὶ ἀφομοίωσης, ἀφοῦ ἡ τεχνολογία πλέον διεπέρασε ἀκόμη καὶ τὰ φυσικὰ ὄριά μας, τὸ δέρμα μας, καὶ εἰσχώρησε στὶς ἄβατες γωνιῆς τοῦ σώματός μας (διαγνωστικὰ ἐργαλεῖα, τεχνητὰ ὄργανα, κ.λπ.), ἢ ὡς βιο-τεχνολογία καὶ γενετικὴ μηχανικὴ διεῖδυσε στὰ γονίδιά μας καὶ οὐσιαστικὰ ἀπειλεῖ τὴ βιολογικὴ τροχιά καὶ τὴ γενετικὴ ταυτότητά μας. Καὶ ὄχι μόνον αὐτὸ, ἀλλὰ ἡ σχέση ἐντείνεται καὶ ἀποκτᾷ ψυχικὲς διαστάσεις ἀπὸ τὸ γεγονὸς καὶ μόνον ὅτι ἡ προσφυγὴ στὴν ἰατρικὴ τεχνολογία ἐπισυμβαίνει σὲ στιγμὲς ἀσθένειας, στιγμὲς δηλαδὴ ἰδιαίτερης εὐαισθησίας, ἀνασφάλειας καὶ ἀδυναμίας, τότε πού καὶ ὁ ψυχικὸς κόσμος εἶναι πιὸ εὐθραυστος καὶ ἐπιδεκτικὸς ἐπηρεασμῶν.

Ἡ τεχνολογία στὴν ἰατρικὴ δὲν ἀποτελεῖ πολυτέλεια, ἀλλὰ ἀνάγκη ἐπιβίωσης. Μήπως ὅμως τὰ προβλήματα καὶ ἠθικὰ διλήμματα πού ἀνακύπτουν γίνονται πλέον τόσο πολλὰ καὶ πολύπλοκα πού ἀρνούμεθα καὶ νὰ τὰ σκεφθοῦμε, γιατί ἀδυνατοῦμε νὰ τὰ προβλέψουμε καὶ νὰ τὰ ἀξιολογήσουμε ἔγκαιρα, πολὺ δὲ περισσότερο νὰ τὰ ἐπιλύσουμε;

Ἡ εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου συνήθως ἀνάγεται σὲ μιὰ ἐξίσωση. Ἡ ἐξίσωση αὐτὴ στὸ ἓνα της σκέλος ἔχει τὶς ἀπόλυτες καταστάσεις, τὴν ἰσορροπία καὶ τὴν ἀρμονία τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου. Στὸ ἄλλο της ἔχει τὶς σχέσεις μὲ τὰ γεγονότα, τὶς συγκυρίες, τὰ πρόσωπα καὶ τὶς ἀνησυχίες. Ἡ παράμετρος τῆς τεχνολογίας φαίνεται πῶς λύνοντας κατὰ τὸ δυνατόν τὸ πρόβλημα τῆς υγείας καὶ βελτιώνοντας τοὺς ὄρους τῆς ζωῆς συνεισφέρει στὸ πρῶτο. Τὸ ἐρώτημα ὅμως εἶναι πόσο καὶ πῶς ἐπηρεάζει τὸ δεῦτερο.

Ἄς δοῦμε κατ' ἀρχὰς πῶς τὸ τεχνολογικὸ γονίδιο ἐπηρεάζει τὸ σῶμα τοῦ ἰατρικοῦ ὀργανισμοῦ.

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΓΟΝΙΔΙΟ!

Ἡ εἴσοδος τῆς τεχνολογίας στὴν ἰατρικὴ κατάφερε δραστικὰ νὰ περιορίσει τὴ θνησιμότητα καὶ θεαματικὰ νὰ ἀυξήσῃ τὸ μέσο ὄρο ζωῆς, ἀνοιξε τὸ δρόμο σὲ νέες, πολὺ πιὸ μεγάλες σὲ πολυπλοκότητα, δυσκολία καὶ διάρκεια, ἀλλὰ περισσότερο ἀποτελεσματικὲς καὶ λιγότερο ἐπικίνδυνες χειρουργικὲς ἐπεμβάσεις, δημιούργησε ἀσφαλέστερες καὶ πιὸ ἀκριβεῖς μὴ παρεμβατικὲς διαγνωστικὲς τεχνικὲς, πρόσφερε ταχύτερη μετεγχειρητικὴ ἀνάληψη καὶ βάσιμες ἐλπίδες γιὰ ζωὴ μὲ ποιότητα σὲ ἑκατομμύρια ἄλλως καταδικασμένων ἀνθρώπων.

Ἐδωσε ἐντελῶς καινούργια ταυτότητα σ' αὐτὸ ποὺ σήμερα ὀνομάζουμε νοσοκομεῖο, μεταβάλλοντάς το ἀπὸ χῶρο ἀνακούφισης καὶ περίθαλψης πτωχῶν ἀσθενῶν σὲ διαγνωστικὸ καὶ ἐπεμβατικὸ θεραπευτήριον. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδέα καὶ λειτουργία τῶν μονάδων ἐντατικῆς παρακολούθησης, ὅπως καὶ ὀλόκληρο τὸ σύγχρονο σύστημα ἀσφάλισης καὶ πρόνοιας, καὶ ἡ ἰατρικὴ ἔρευνα, μὲ τὴ μορφή καὶ διάσταση ποὺ ἔχει σήμερα, ἀποτελοῦν καρπὸ αὐτῆς τῆς γονιμοποίησης τοῦ ἰατρικοῦ ὠαρίου ἀπὸ τὸ τεχνολογικὸ σπέρμα.

Καινούργιες ἰδέες, πρωτότυπες μέθοδοι καὶ συσκευὲς γεννῶνται μὲ τόσο γρήγορους ρυθμοὺς ὥστε ἐνίστε, μόλις περάσουν στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐφαρμογῆς, εἶναι ἤδη ξεπερασμένες. Νέοι τομεῖς καὶ ἀνακαλύψεις διευρύνουν τοὺς ὀρίζοντες καὶ ἐντυπωσιακὰ μεταβάλλουν τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ ἰατρικὴ περνάει ἀπὸ τὴν ἔρευνα στὴν ἐφαρμογὴ καὶ τὴν πράξη.

Ἔτσι, ἐπὶ παραδείγματι, ἡ τηλεϊατρικὴ ὑπόσχεται ἰατρικὴ περίθαλψη καὶ φροντίδα ἀτόμων ἀπομακρυσμένων περιφερειῶν μέσω κλειστοῦ κυκλώματος τηλεοράσεως ἀπὸ μεγάλα ἰατρικὰ κέντρα. Συστήματα πολυφασικῶν ἀπεικονίσεων μποροῦν νὰ βοηθήσουν οὐσιαστικὰ τὴν προληπτικὴ ἰατρικὴ, ὥστε στὰ νοσοκομεῖα νὰ πηγαίνουν ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον ὅσοι χρειάζονται διαγνωστικὴ ἢ θεραπευτικὴ παρέμβαση ὑψηλῶν τεχνολογικῶν ἢ μὴ προδιαγραφῶν. Ἡ τελειοποίηση μέσων αὐτοματισμοῦ καὶ πληροφορικῆς σύντομα θὰ δώσει εὐκολὴ πρόσβαση τοῦ γιατροῦ στὴν κατάστασιν τοῦ ἀσθενοῦς, ὄχι μόνον κατὰ τὴ νοσηλεία του στὸ νοσοκομεῖο, ἀλλὰ καὶ ἐνῶ βρίσκεται στὸ σπίτι. Ἡ ἰδέα νὰ μεταφέρεται ἡ γνώση ἀντὶ τῶν ἀσθενῶν ἐκτιμᾶται ὅτι θὰ κυριαρχήσει ὡς βασικὴ ἰατρικὴ τάση καὶ φιλοσοφία κατὰ τὴν ἐρχόμενη δεκαετία.¹

Βλέποντας τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἰατρικῆς ἐντυπωσιαζόμαστε ἀπὸ τὸ ἐπίτευγμα· ἡ τεχνολογία ἔκανε τὸ ἀδύνατο ἐφικτὸ καὶ τὸ ἀπίθανο πραγματικὸ. Ἀντικρῶζοντάς τα ὅμως ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς τεχνολογίας ξαφνιαζόμαστε ἀπὸ τὸ ἀνεκμετάλλετο τῶν δυνατοτήτων· οἱ ἐφαρμογὲς τῆς ἰατρικῆς τεχνολογίας βρίσκονται πολὺ πιὸ πίσω ἀπὸ τὶς δυνατότητές της. Γι' αὐτὸ καὶ πιστεύουμε ὅτι ἡ μεγάλη ἔκρηξη δὲν ἔγινε ἀκόμη ἀλλὰ ἐπικεῖται.

¹ Ramo, Joshua C., *Techology: Doc in a Box*. *TIME*, Fall 1996. Special Issue, *The Frontiers of Medicine*, σ. 57.

ΙΑΤΡΙΚΗ ΜΕΤΑΛΛΑΞΗ.

Ἡ εἰσβολὴ τῆς τεχνολογίας δὲν ἐπηρέασε μόνο -καὶ πολὺ θετικὰ μάλιστα- τὴν ὑγεία ὡς ἐπιδιωκόμενο ἀποτέλεσμα. Ταυτόχρονα προκάλεσε ἔντονους κραδασμούς καὶ στὴν ἰατρικὴ ἀντίληψη καὶ νοοτροπία. Ἐδωσε ἄλλη πνοὴ στὴν ἰατρικὴ ὡς ἐπιστῆμη, ἔρευνα καὶ κλινικὴ πράξη καὶ καθοριστικὰ ἐπηρέασε καὶ διεμόρφωσε τὴ σκέψη καὶ τὴν ἀποστολὴ τοῦ γιατροῦ, ἀλλὰ καὶ τὴ σχέση τῆς ἰατρικῆς μὲ τὴν κοινωνία γενικά.

Μὲ τὴν εἴσοδο τῆς νέας τεχνολογικῆς νοοτροπίας καὶ τὴν ἀνάμειξη τῶν μηχανικῶν στὴν ἰατρικὴ ἔρευνα, ἡ κλασσικὴ συνθετικὴ καὶ συντηρητικὴ ἰατρικὴ σκέψη ἔγινε πιὸ ἀναλυτικὴ. Ὁ γιατρός αἰσθάνεται μεγαλύτερη αὐτοπεποίθηση. Γνωρίζει τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητά τῶν μέσων πού ἔχει στὴ διάθεσή του. Τὸ φάσμα τῶν ἐπιλογῶν του εἶναι ἀφάνταστα διευρυμμένο. Μπορεῖ πολλὰ νὰ κάνει, ἀλλὰ πλέον ὄχι μόνος του. Οἱ γρήγοροι ρυθμοὶ τῆς τεχνολογικῆς ἐξέλιξης καὶ ἡ ἀνάγκη συνεχοῦς προσαρμογῆς στὴ νέα σκέψη καὶ τεχνογνωσία τὸν ἔκαναν λιγότερο σκεπτόμενο καὶ περισσότερο ἐξαρτώμενο. Οἱ ταχύτητες εἶναι ἰλιγγιώδεις. Ὅποιος δὲν μπορεῖ νὰ παρακολουθήσει τίς ἐξελίξεις εὐκόλα πνίγεται στὴν αἴσθησι ὅτι εἶναι ἀνεπαρκῆς καὶ ξεπερασμένος. Ἡ ἰατρικὴ κινδυνεύει νὰ καταστεῖ περισσότερο ἐπιστῆμη τῆς γνώσης καὶ τῆς μάθησης παρὰ τῆς ἐξυπνάδας καὶ τῆς σκέψης· τοῦ τί τὰ βιβλία καὶ οἱ «ἄλλοι» λένε, παρὰ τοῦ τί ὁ ἴδιος ὁ γιατρός αἰσθάνεται καὶ ἀντιλαμβάνεται.

Ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἀσθενοῦς στὴ διαγνωστικὴ διαδικασία περιορίστηκε. Ἀκόμη καὶ ἡ αἴσθησή του ὅτι συμμετέχει σ' αὐτὴν ἐνεργῶς καὶ ὁ γιατρός τραυματίστηκε. Ἡ ἀντικειμενικότητά τῶν ἐργαστηριακῶν ἐξετάσεων ἐκπαραθύρωσε τὴν προσωπικὴ ἐκτίμησι τοῦ γιατροῦ καὶ τὴν ὑποκειμενικὴ ἔκφρασι τοῦ ἀσθενοῦς. Τὸ σωστὸ στὴν ἰατρικὴ τείνει νὰ γίνῃ ἐργαστηριακὸ, ὄχι προσωπικόν· τὸ ἀποφασίζουν οἱ μηχανές καὶ τὸ ἐγκρίνουν οἱ ἄνθρωποι. Κατὰ τὴ διαγνωστικὴ διαδικασία οἱ μηχανές κυριαρχοῦν, οἱ γιατροὶ παρακολουθοῦν καὶ οἱ ἀσθενεῖς ἀπουσιάζουν. Ἡ προσωπικὴ ὅμως ἐπικοινωνία εἶναι πού ὑπογραμμίζει τὴ μοναδικότητα τοῦ προσώπου, ἐνῶ ἡ ὁμοιομορφία τῶν τεχνικῶν μεθόδων τὴν ὑποσκάπτει.

Ἡ τεχνολογία παρεμβάλλεται μεταξὺ ἀσθενοῦς καὶ γιατροῦ κι ἔτσι κατ' ἀνάγκην ἀλλοιώνει τὴ φύση τῆς ἀνθρώπινης σχέσης. Οἱ ἀσθενεῖς μολονότι νοιώθουν μεγαλύτερη ἀσφάλεια μὲ τὴν τεχνολογικὴ ἰατρικὴ, ὅλο καὶ περισσότερο διαμαρτύρονται πὼς αἰσθάνονται περισσότερο ὡς μηχανές καὶ ἀντικείμενα παρὰ ὡς πρόσωπα. Καί, ἐνῶ τὸ δημόσιο ἐνδιαφέρον γιὰ τίς ἰατρικὲς ἐξελίξεις καὶ προόδους ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἦταν τόσο μεγάλο, ἡ ἐμπιστοσύνη στὴν ἰατρικὴ πράξη διαρκῶς περιορίζεται (μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1966 καὶ 1982 ἀπὸ 73% σὲ 32%).² Σύμφωνα μὲ πρόσφατες στατιστικὲς, τὸ 50% τοῦ πληθυσμοῦ πιστεύει ὅτι ἡ

² *Louis Harris and Associates National Surveys, 1966-82.*

ιατρική έρευνα είναι περισσότερο προσανατολισμένη στα ενδιαφέροντα των ιατρών παρά στις ανάγκες των ασθενών.³

Έτσι ο γιατρός έγινε πιο πολύ υπηρέτης της υγείας παρά του ανθρώπου του άπροσώπου παρά του προσώπου· ενδιαφέρεται περισσότερο για την ασθένεια ως έρευνητικό αντικείμενο, παρά για τον ασθενή ως πρόσωπο· αισθάνεται τον έαυτό του περισσότερο ως μεσάζοντα και τον ασθενή λιγότερο δικό του. Και αυτό δεν συμβαίνει μόνο στη διαγνωστική, αλλά με τη ραγδαία εξέλιξη της ρομποτικής, αναμένεται ότι θα ισχύσει σύντομα και στη χειρουργική. Η υγεία φαίνεται να χάνει την ψυχή και την ανθρωπιά της. Η ιατρική αποξενώνεται από το πρόσωπο!

Η τεχνολογική πρόοδος δεν έχει μόνο επηρεάσει την ταυτότητα της ιατρικής, αλλά και έντονα έχει δυσκολέψει τις σχέσεις επικοινωνίας της με την κοινωνία. Όσο πιο δυσνόητα, τολμηρά και μεγαλοφυή γίνονται τα ιατρικά επιτεύγματα, τόσο περισσότερο δυσκολεύεται ή κοινωνία να τα αξιολογήσει σωστά, να λάβει τις όρθες αποφάσεις ή να επηρεάσει την ιατρική πολιτική. Ο τεράστιος αριθμός σχετικών επιτροπών αποδεικνύει την πολυπλοκότητα των βιοϊατρικών θεμάτων και προβλημάτων και την ανικανότητα της ύφισταμένης θεσμικής υποδομής να τα αντιμετωπίσει. Αυτή η πολυπλοκότητα έχει εφοδιάσει τους εξειδικευμένους επιστήμονες και αυτούς που χρηματοδοτούν την ιατρική έρευνα με διαρκώς αυξανόμενη δύναμη επιρροής και έλεγχου επί της ιατρικής και τεχνολογικής πολιτικής, ενώ ταυτόχρονα παρεμποδίζει τους άμεσα ενδιαφερόμενους από το να συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης σημαντικών αποφάσεων.

Η υγεία, τέλος, έγινε έντονα οικονομική. Μπήκε μέσα της καθοριστικά το χρήμα και η πολυπλοκότητα. Η καλπάζουσα εξέλιξη συνδέεται άμεσα με τη δύσκολη ενήμερωση και τον πολυδάπανο εξοπλισμό. Η ιατρική του πιεσόμετρου και του στηθοσκοπίου έδωσε τη θέση της στον αξονικό τομογράφο και τη μαγνητική απεικόνιση. Συχνά η υγεία και η ζωή μας κρίνονται με καθαρά οικονομικά και νομικά κριτήρια. Δεν γίνεται πλέον αλλιώς. Πανάκριβα μηχανήματα (ένα μαχαίρι ακτινοβολίας γ, μια θαυμάσια συσκευή που εστιάζει μικρές δέσμες κοβαλτίου με καταπληκτική ακρίβεια σε μικροσκοπικούς όγκους και δυσπλασίες του εγκεφάλου, κοστίζει περισσότερο από 3 εκατομμύρια δολάρια⁴, ένας τομογράφος έκπομπής ποζιτρονίων (PET) κοστίζει σχεδόν 2 εκατομμύρια δολάρια κ.λπ.),⁵ τεράστιες άμοιβές, απλησίαστα νοσήλεια, όλα απόρροια της υψηλής τεχνολογίας, μεταφέρουν συχνά το πρόβλημα της υγείας από το επίπεδο της δυνατότητας θεραπείας σ' αυτό της οικονομικής ανταπόκρισης και

³ National Commission for the Protection of Human Subjects, *Special Study*, Department of Health, Education and Welfare Publ. No. (OS)78-0015 (Washington, D.C., Government Printing Office 1978), σ. 207.

⁴ Ramo, Joshua C., *Techology: Doc in a Box*. *TIME*, Fall 1996. Special Issue, *The Frontiers of Medicine*, σ. 56.

⁵ Blume, S.S., *Insight and Industry: On the Dynamics of Technological Change in Medicine*. MIT Press. Cambridge, MA, σ. 1.

έπαρκειας. Τὸ πόσο θὰ μείνει κανεὶς στὴ μονάδα, τὸ ἂν θὰ δοθεῖ κάποιο ὄργανο στὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο ἀσθενῆ, τὸ ἂν θὰ ὑποστῇ κάποιος τὴν μιὰ ἢ τὴν ἄλλη λιγότερο ἢ περισσότερο δαπανηρὴ θεραπεία ἢ ἐπέμβαση ἔπαψε πλέον νὰ εἶναι θέμα καθαρὰ ἰατρικό· ἔγινε ἔντονα οἰκονομικό. Ἡ τεχνολογία κοστίζει τὸ ἴδιο καὶ ἡ υἰγεία. Τὴν ἀπολαμβάνει ὅποιος ἔχει καὶ πληρώνει...

Ἡ ἰατρικὴ περίθαλψη καὶ ἔρευνα ἀπὸ ἰδιωτικὴ, αὐτοχρηματοδοτούμενη ὑπόθεση μετεστράφηκε σὲ μαζικὴ, ἐθνικὴ ἢ καὶ διεθνὴ ἐπιχείρηση, πού ἀπαιτεῖ πολυδάπανες συσκευές καὶ ἐξειδικευμένο προσωπικὸ καὶ χρηματοδοτεῖται κυρίως ἀπὸ τὸ δημόσιο, τὴ βιομηχανία, τοὺς ὀργανισμοὺς καὶ τὶς ἰδιωτικὲς ἀσφαλιστικὲς ἐταιρεῖες. Ἔτσι σήμερα μιᾶμε γιὰ «ἐταιρικοποίηση», «βιομηχανοποίηση» καὶ «ἐμπορευματοποίηση» τῆς υἰγείας. Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι τὰ κερδοσκοπικὰ νοσοκομεῖα στὶς ΗΠΑ ἔχουν τριπλασιασθεῖ ἐντὸς τῆς δεκαετίας τοῦ 1990.⁶

Ἡ ἰατρικὴ, μαζὶ μὲ τὴν ἐντυπωσιακὴ πρόοδό της, περνάει καὶ τὴν κρίση τῆς ταυτότητός της. Χωρὶς ἀμφιβολία, τὸ γονίδιο τῆς τεχνολογίας ἔχει καθοριστικὰ ἐπιδράσει στὸ DNA τῆς κλασσικῆς ἰατρικῆς ἀντίληψης καὶ ἔχει δώσει γέννηση στὸ νεοφανὲς ὑβρίδιο τοῦ τεχνολογικοῦ ἀνθρώπου.

ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΥΒΡΙΔΙΟ:

Ἡ υἰγεία ἀποτελεῖ κύρια συνιστῶσα τῆς ἀνθρώπινης εὐτυχίας καὶ ἡ ἰατρικὴ τεχνολογία ἔχει σημαντικὰ συνεισφέρει στὴν πρόοδό της. Ἔτσι ἔδωσε ἀνακούφιση, βásiμες ἐλπίδες καὶ παρηγοριά, μέρες ζωῆς, ὄχι μόνο σὲ ἑκατομμύρια ἀσθενεῖς, ἀλλὰ καὶ στὶς οἰκογένειες καὶ τοὺς φίλους τους. Στὴ θέση τῆς ἀγωνίας μπῆκε ἡ ἐλπίδα, τὸν πόνο τὸν διαδέχθηκε ἡ ἀνακούφιση, ἡ αἴσθησις ἐσωτερικῆς ἱκανοποίησης ἀντικατέστησε τὴν ψυχικὴ ἔνταση καὶ ἡ ἀνακουφισμένη ψυχὴ τὸ πονεμένο σῶμα. Ἡ μακροχρόνια ἀνησυχία τοῦ ἀδιαγνώστου ὑπεχώρησε στὴν πρωτοφανῆ διεύρυνση τοῦ γνωστικοῦ ὀρίζοντος.

Τὰ σύγχρονα τεχνολογικὰ ἐπιτεύγματα ἐμφανίζονται ὡς πραγματικὰ θαύματα. Χάρη στὴ βιορομποτική, ἀνάπηροι περπατοῦν ἢ κουνοῦν τὰ χέρια τους· χάρη στὴ βιοηλεκτρικὴ τεχνολογία, ἀνθρώποι βυθισμένοι στὴ μονοτονία τοῦ σκοταδιοῦ καὶ τῆ βοῆ τῆς σιωπῆς, ἐλπίζουν πῶς σύντομα θὰ ἀντικρῦσουν τὶς ἀναλαμπές τῶν χρωμάτων καὶ θὰ ἀκούσουν τὴ μελωδία τῶν ἤχων. Ἡ βιορευστομηχανικὴ προσφέρει νέες διαγνωστικὲς καὶ χειρουργικὲς τεχνικὲς στὴν καρδιοχειρουργικὴ, τὴν ἀγγειολογία, τὴ νεφρολογία, τὴν πνευμονολογία καὶ τὴν ὀφθαλμολογία. Μιὰ πρωτοφανῆς ἐπανάσταση ἐπιτελεῖται σ' ὅλα τὰ ἐπίπεδα.

Ἡ υἰγεία ἀποκτᾶ χαρακτηριστικὰ ὑψηλῆς τεχνολογίας ὁ ἀνθρώπος ὅμως λιγοστεύει καὶ σὲ αἰσθήματα καὶ σὲ ποιότητα. Ὁ πόνος εἶναι μειωμένος, ἡ ἀπειλὴ τῆς νόσου καὶ τοῦ θανάτου ἀμυδρότερη, ἡ ἐπιστημονικὴ δύναμη

⁶ Dutton, D.B. 1988. *Worse than the Disease: Pitfalls of Medical Progress*, Cambridge University Press, σ. 18.

μεγαλύτερη, αλλά και ή ψυχική αδυναμία μας μπροστά στον πόνο και την ασθένεια αυξημένη. Ο τεχνολογικός άνθρωπος πτώχυνε σε ανθρωπιά και περίσσεψε σε ανθρώπινη αδυναμία και ανεπάρκεια. Έχει τρομερή δύναμη, αλλά μικρή αντοχή. Έχει θελήματα, αλλά όχι θέληση· τεράστιες δυνατότητες, αλλά όχι σθένος. Ευκόλα καλλιεργεί ψηλές ελπίδες, συχνά δυσανάλογες προς το επίτευγμα, τη σημασία ή την αξία του. Ο άνθρωπος έγινε λιγότερο ανθρώπινος στις σχέσεις του, αλλά και δεσμευτικά, αποκλειστικά ανθρώπινος στις προοπτικές του.

Ο άνθρωπος-πρόσωπο έδωσε τη θέση του στον άνθρωπο-μηχανή· στον μηχανικό άνθρωπο, τον μη ανθρώπινο άνθρωπο· σ' αυτόν που εμφανίζεται περισσότερο ως σύνολο αριθμητικών τιμών, ως συνδυασμός δυσνοήτων παραμέτρων, ως ιατρικό περιστατικό, ως πρόσωπο πεδίο εφαρμογής συγκεκριμένων διαγνωστικών ή θεραπευτικών διαδικασιών, ως οικονομικός λογαριασμός. Η μηχανική υποστήριξη δίνει αρρωστημένη εξάρτηση. Το λάθος της συσκευής είναι σπάνιο, αλλά ο φόβος του ένδεχόμενου του πιο βασανιστικού. Είναι παρατηρημένο· τον άνθρωπο -ας μπορεί λιγότερα- τον εμπιστευόμαστε περισσότερο.

Επί πλέον, αυτή ή έσφαλμένη εξάρτηση σταδιακά οδηγεί και στην απόλυτα μηχανική αντίληψη και του ανθρώπου και της ζωής. Όπως ο κατασκευαστής της τεχνητής καρδιάς Robert Jarvik ισχυρίζεται, «ή ζωή αποτελεί ένα μείγμα μηχανικών και χημικών πραγμάτων, και μπορεί πλήρως να καθορισθεί».⁷ Ο άνθρωπος πλέον καταντάει ...μόνον άνθρωπος. Η δημιουργία εξωπραγματικών ελπίδων και ο πρωτοφανής πειρασμός να υποκαταστήσουμε τον Θεό, αμφότερα καρποί της τεχνολογικής έκρηξης, έχουν εκδιώξει τον Θεό απ' τη ζωή μας και έχουν καιρία τραυματίσει την ελπίδα μας να βγούμε λίγο από τη μιζέρια αυτού που είμαστε ή τη στενότητα του κόσμου στον οποίο ζούμε. Κάναμε τον Θεό ακατανόητο, φτιάξαμε ένα υποκατάστατό Του ανόητο και ανθρώπινο, ανάξιο της πίστης και της εμπιστοσύνης μας. Ο έξανθρωπισμός του Θεού κατέστρεψε το όραμα του θειικού ανθρώπου. Η τεχνολογική κυριαρχία επέβαλε το μοντέλο του πεπερασμένου ανθρώπου· αυτού που είναι μόνο άνθρωπος, δέσμιος της ανθρώπινης φύσεώς του, που επιβιώνει αλλά δεν ζει· του ανθρώπου που το πρόσωπό του έχει αποδυναμωθεί και ή αιώνια, ουράνια και θεική του διάσταση έχει παραμεριστεί.

Η υποδούλωση στις ανάγκες, το έγωιστικό συμφέρον, την άνεση και την προσωρινότητα καιρία φαίνεται να πλήττει τη δυνατότητα να ξεπεράσουμε τον χώρο, το χρόνο και τη φύση μας. Ο σκοπός μας δεν πρέπει να είναι απλά να παρατείνουμε τη ζωή ή να αναβάλουμε το θάνατο· είναι να ζήσουμε αιώνια τη ζωή και να ξεπεράσουμε το θάνατο. Η ζωή με τον θάνατο ως μοναδική προοπτική, ακόμη κι αν έχει μάκρος και υγεία, είναι λίγη σε ποσότητα και

⁷ Robert Jarvik, quoted in Marie-Claude Wrenn, "The heart has its reasons," *UTAH HOLIDAY* (July 1982), σ. 34.

φτωχή σὲ ποιότητα. Ὁ θάνατος μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς αἰώνιας ζωῆς ἐξασφαλίζει τὴν ποιότητα τῆς ἀληθοῦς υγείας καὶ τὴν ποσότητα τῆς ἀληκτικῆς ζωῆς.

Ἡ γενετικὴ μηχανικὴ, τὸ ἀκούσαμε τὶς δύο περασμένες ἐβδομάδες, εἴτε μὲ τὸν τύπο κλωνοποιημένων παραγῶγων εἴτε μὲ τὴ μορφή τοῦ «ἐνζύμου τῆς ἀφθαρείας» ἄρχισε πλέον νὰ χρησιμοποιεῖ καὶ μεταφυσικοὺς ὅρους· ὑπόσχεται στὸν ἄνθρωπο βιολογικὴ ἀθανασία καὶ ἐπίγειο αἰωνιότητα. Ἡ φύση ὅμως ἔχει τοὺς νόμους καὶ τὰ μυστικά της. Ὅσο πλησιάζουμε τὶς ἐσχατιὲς τοῦ σύμπαντος τόσο αὐτὸ μᾶς ἀπομακρύνεται μὲ μεγαλύτερη ταχύτητα (Νόμος τοῦ Hubble). Ὅσο βρίσκουμε μὲ ἀκρίβεια τὴ θέση ἑνὸς σωματιδίου τοῦ μικροκόσμου, τόσο μεγαλύτερο λάθος κάνουμε στὸν προσδιορισμὸ τῆς ταχύτητάς καὶ τῆς ὁρμῆς του. (Ἀρχὴ τῆς ἀπροσδιοριστίας τοῦ Heisenberg) Κατὰ ἀνάλογο τρόπο καὶ ὅσο ἀνακαλύπτουμε τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς τόσο φαίνεται πὼς χάνουμε τὸ ἐλιξήριον τῆς ἀθάνατης ψυχῆς. Ὅ,τι βιολογικὰ αἰωνίζει τὸν ἄνθρωπον πνευματικὰ τοῦ ἀποστερεῖ τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ἀθανασίας του. Ἡ ἄρνησις καὶ ἀπώθησις τῆς στιγμῆς τοῦ θανάτου τὸν μετασχηματίζει ἀπὸ στιγμιαῖον γεγονὸς σὲ κυριαρχικὴν κατάστασιν. Ὁ θάνατος μόνον αἰωνίζει καὶ ἀθανατίζει...

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ὁ ἄνθρωπος, ὁ κάθε ἄνθρωπος εἶναι ἓνα κλάσμα. Ἀριθμητὴς του εἶναι τὸ ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ του περιεχόμενον. Παρονομαστὴς ἢ μηχανικὴ, βιολογικὴ του ὑπόστασις. Ἀριθμητὴς ἢ ψυχὴ, παρονομαστὴς ἢ ζωὴ. Ὁ παρονομαστὴς ἔχει μιὰ ἐλάχιστη τιμὴ. Εἶναι αὐτὴ τῆς νομοτέλειας καὶ τῆς ἐπιβίωσις. Ἡ τεχνολογία εἶναι μιὰ παράμετρος ποὺ βασικὰ ἐπηρεάζει τὴ ζωὴ. Ἡ προσφορὰ της στὸ ἐπίπεδον τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου φαίνεται πὼς εἶναι ἀνυπολόγιστη. Ταυτόχρονα ὅμως καὶ ἡ συμβολὴ της στὸν πνευματικὸ ἀποπροσανατολισμὸ τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητη. Ὅ,τι ἐμφανίζεται ὡς βραχυπρόθεσμη ἐπιτυχία μπορεῖ εὐκόλως νὰ καταλήξῃ σὲ μακροπρόθεσμη ἀποτυχία. Ἡ τεχνολογία ἐμφανῶς βελτιώνει τὴν υγείαν, ἀλλὰ ἀφανῶς ἀλλοιώνει τὴ λεπτότητα τῆς ψυχῆς. Τὴν ἀγαπᾶμε ἀλλὰ καὶ τὴ φοβόμαστε, τῆς ἀξίζει ἢ εὐγνωμοσύνη μας, ἀλλὰ ὄχι καὶ ἢ ἐμπιστοσύνη μας.

Καθὼς ἢ ἐπιστῆμη διευρύνει τὰ σύνορα τῆς ἱατρικῆς, μαζὶ μὲ τὰ νεῦρά μας, τεντώνει καὶ τὰ ὅρια τῆς παραδοσιακῆς ἠθικῆς. Ὅπως λέει καὶ ὁ περίφημος ἠθικολόγος Willard Gaylin, «ἢ ἀπώλεια τῶν ἀνθρώπινων ἀξιών θὰ μᾶς κάνει ὅλους μικρότερους, μὲ τίμημα ἀπρόβλεπτον καὶ τρόπους ἄγνωστους σὲ καιροὺς ἀπροσδιόριστους».⁸ Ἡ ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια καὶ ἢ προσωπικὴ αὐτονομία φαίνεται πὼς ἀποτελοῦν τὸ βαρὺ τίμημα τῆς καλύτερης υγείας. Ἡ τεχνολογικὴ ἱατρικὴ τείνει νὰ καταστῇ ἀπάνθρωπη ὅσον ἀφορᾷ στὴν κοινωνικὴ ἐπικοινωνία, διατρέχοντας ἔτσι τὸν κίνδυνον νὰ προσβάλλῃ καίρια τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις· καὶ μόνον ἀνθρώπινη ὅσον ἀφορᾷ στὶς ἀνθρώπινες δυνατότητες, περιορίζοντας ἔτσι

⁸ Willard Gaylin, "Harvesting the Dead: The Potential for Recycling Human Bodies," *HARPERS* (September 1974), σ. 30.

σημαντικά τὸν ὀρίζοντα τῶν προοπτικῶν. Ἐχει μὴ ἀνθρώπινα ἐξασθενίσει τὴν ἀνθρωπιά καὶ ἀπάνθρωπα αὐξήσει τὸν ἀνθρωπομονισμό.

Ἴσως ὅλα αὐτὰ νὰ ἀδικοῦν κάπως τὴν ἰατρικὴ τεχνολογία. Τὸ πρόβλημα σίγουρα δὲν εἶναι ἡ τεχνολογία, ἀλλὰ ἡ μορφή καὶ ἡ κατεύθυνση ποὺ τελικὰ τῆς δώσαμε. Δὲν λύνεται μὲ βάση αὐτὰ ποὺ κάνουμε, ἀλλὰ ἀντιμετωπίζεται μὲ γνώμονα αὐτὸ ποὺ μποροῦμε νὰ γίνουμε. Τὰ αἷτια ποτὲ δὲν βρίσκονται στὰ ἄψυχα. Τὸ πρόβλημα εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Δυστυχῶς ἡ ἔκρηξη τῆς τεχνολογίας συμπίπτει μὲ μιὰ βαθειὰ κρίση ἀξιῶν, κοινωνιῶν, αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου. Ἀποδεικνύομαστε ἀνέτοιμοι νὰ σηκώσουμε τὸ βάρος τῶν ἐπιτευγμάτων της χωρὶς κανένα κόστος. Ἄν οἱ πνευματικὲς ἀξίες λειτουργοῦν ὡς ἰσχυρὴ παράμετρος στὸν ἀριθμητὴ, ἡ τεχνολογία μπορεῖ ἐλεύθερα νὰ κάνει τὴ δουλειά της στὸν παρονομαστὴ τοῦ ἀνθρώπινου κλάσματος.

Χωρὶς ἀμφιβολία, μαζὶ μὲ τὰ προβλήματα ποὺ λύνει ἡ τεχνολογία, δημιουργεῖ νέα, πρωτοφανῆ καὶ τεράστια διλήμματα. Στὸ μέτρο ποὺ εἶναι ἀξεπέραστα προκαλεῖ σύγχυση. Στὸ ἐπίπεδο ποὺ μποροῦμε νὰ παλεύουμε μαζὶ τους γεννᾷ πρωτόγνωρες εὐαισθησίες καὶ φέρνει στὴν ἐπιφάνεια νέα στοιχεῖα γι' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ἀνθρώπινη ταυτότητα. Ἡ προσφορά της στὴν υγεία, εἶναι τεράστια, ἡ προσφορά της ὅμως στὴν ἀφύπνιση καὶ γέννηση νέων εὐαισθησιῶν μπορεῖ νὰ ἀποδειχθεῖ ἀνυπολόγιστη. Ἡ καθημερινὴ πάλη μὲ τὸ μυστικὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ζωῆς ἢ τὸ μυστήριον τοῦ τέλους της καὶ τῆς μορφῆς της ὀδηγεῖ σὲ μιὰ βαθύτερη κατανόηση τῆς ἀνθρώπινης φύσης -αὐτοῦ ποὺ εἴμαστε- καὶ μιὰ διαυγέστερη εἰκόνα καὶ προοπτικὴ τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου -αὐτοῦ ποὺ μποροῦμε νὰ γίνουμε.

Ἡ τεχνολογία καὶ ἡ ἐπιστῆμη μποροῦν νὰ ἐπεμβαίνουν στὴ ζωὴ μας. Δὲν τοὺς ἀνήκει ὅμως ἡ ψυχὴ μας. Στὴν ἐπίθεση τῆς τεχνολογίας ἀπάντηση δὲν εἶναι ὁ φραγμὸς καὶ ὁ φόβος, ἀλλὰ ἡ ἰσορροπη καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου ὄχι μόνον ὡς ἀτόμου, οὔτε ὡς ἀπλοῦ κοινωνικοῦ κυττάρου, ἀλλὰ ὡς προσώπου μὲ θεϊκὴ φυσιογνωμία καὶ αἰώνια προοπτικὴ. Ἡ ἀνθρωπιά τῶν σχέσεων καὶ τὸ ὄραμα τοῦ θεόμορφου ἀνθρώπου ἀποτελοῦν τὸ ἀσφαλέστερο τιμόνι τοῦ ὀχήματος τῆς τεχνολογίας. Ὁ τεχνολογικὸς ἄνθρωπος εἶναι ἐπικίνδυνος· ὁ θνητός, ἀνθρώπινος λίγος καὶ ἀνεπαρκής. Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος, ὁ ἄνθρωπος τῆς ψυχῆς εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῆς μεταμορφωτικῆς δυνάμεις· αὐτὸς μπορεῖ καὶ τὴν πανίσχυρη τεχνολογία νὰ τὴ μεταμορφώσει ἀπὸ κυρίαρχο σὲ ὑπηρέτη του. Ἡ τεχνολογία τῆς εὐφυΐας πρέπει νὰ δώσει τὴ θέση της στὴν τεχνολογία τῆς συνέσεως καὶ τῆς σοφίας.

Εἶναι κοινὴ πίστη ὅτι χρειάζεται ἡ κοινωνία μας τὴν ἐπιστροφή στὴν Ἱπποκράτειο ὀλιστικὴ προσέγγιση τοῦ ἀνθρώπου. Πολλοὶ ἐπίσης μιλοῦν γιὰ τὴν ἀνάγκη ἐπαναφορᾶς τῆς ζεστασιάς στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις, ἢ ἀκόμη συνιστοῦν τὴν ἔμφαση στὶς κοινωνικὲς καὶ ἀνθρωπιστικὲς σπουδὲς στὰ προγράμματα ἰατρικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἡ φύση, λένε, χρειάζεται συνεργασία ὄχι κυριαρχία.

Ἡ ἰδέα καὶ ἡ πρόταση νὰ περιορισθεῖ ἢ νὰ ἐλεχθεῖ ἡ τεχνολογικὴ ἐξέλιξη μὲ νόμους, κανόνες, δεοντολογίες, ἀποφάσεις καὶ ἐπιτροπές δὲν εἶναι μόνον ἀνεφάρμοστη, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἀποδειχθεῖ καὶ ἀποπροσανατολιστικὴ. Ἡ τεχνολογία, ἡ ἐξέλιξη καὶ ἡ πρόοδος δὲν χρειάζονται ὀδηγίες· χρειάζονται ὀδηγός. Χρειάζονται τὸν ἄνθρωπο. Τὸν ἀληθινὸ ἄνθρωπο. Αὐτὸν ποὺ μπορεῖ ἀρμονικὰ νὰ συνδυάσει τὸν ἐνθουσιασμὸ γιὰ καινούργιες ἀνακαλύψεις μὲ τὸ σεβασμὸ στὶς δοκιμασμένες παραδοσιακὲς ἀρχές καὶ ἰδέες, ποὺ καταφέρει ἐλεύθερα νὰ ἐξισορροπήσει τὴν πρόοδο τῆς υγείας μὲ τοὺς οικονομικοὺς συντελεστές της, καὶ ἔχει τὴ διάκριση συνετὰ νὰ ἀντισταθμίσει τὸ ἐρευνητικὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐπιστημόνων μὲ τὶς πρακτικὲς εὐαισθησίες τῶν ἀσθενῶν.

Ἐφθασε ὁ καιρὸς ποὺ πρέπει νὰ δώσουμε στὴν τεχνολογία αὐτὸ ποὺ τῆς λείπει· τὰ συστατικὰ τοῦ ὀνόματός της, τέχνη καὶ λόγος. Τώρα χρειάζεται ἡ δική μας ἐγχειρητικὴ ἐπέμβαση στὸ σῶμά της. Μιὰ τεχνολογία μὲ τέχνη καὶ λόγος, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν ὁμορφιὰ τῆς ἀνθρωπιᾶς καὶ τὴν ἀλήθεια τῶν αἰώνιων ἀξιῶν, μπορεῖ καὶ τὴν ἰατρικὴ νὰ μεταμορφώσει ἀπὸ «ἐπιστήμη ἐπισκευῆς τοῦ σώματος» σὲ ἀληθινὴ «τέχνη τῆς θεραπείας τοῦ ἀνθρώπου», καὶ τὸν ἀληθινὸ ἄνθρωπο νὰ ἀνασυνθέσει τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἔχει τὴν τέχνη καὶ τὸν λόγος, τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴν ἀλήθεια, ὡς βασικοὺς ἄξονες τῆς ζωῆς του καὶ τὸν Θεὸ ὡς παρελθὸν καὶ προοπτικὴ του!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Blume, S.S. 1992. *Insight and Industry: On the Dynamics of Technological Change in Medicine*. MIT Press. Cambridge, MA.
- 2) Bronzino, J.D., Smith, V.H., and Wade, M.L. 1990. *Medical Technology and Society: An Interdisciplinary Perspective*. MIT Press. Cambridge, MA.
- 3) Dutton, D.B. 1988. *Worse than the Disease: Pitfalls of Medical Progress*. Cambridge University Press.
- 4) Eisenberg, L. 1977. *The Search for Care*. In: *Doing Better and Feeling Worse: Health in the United States*. W.W. Norton.
- 5) Howard, J. 1978. Health Care: Humanization and Dehumanization of Health Care. In *Encyclopaedia of Bioethics*. Vol. II. The Free Press.
- 6) Reiser, S.J. 1984. *The Machine at the Bedside: Strategies for Using Technology in Patient Care*, Cambridge University Press.
- 7) Reiser, S.J. 1988. *Medicine and the Reign of Technology*. Cambridge University Press.
- 8) *TIME Magazine*. Fall 1996. Special Issue. The Frontiers of Medicine.
- 9) Wolpe, D.R. 1985 (Winter). Medicine, Technology and Lived Relations, *Perspectives in Biology and Medicine* 28 (2):314-322.

Νοιώθω παρηγοριά και απογοήτευση στην τεχνολογία. Παρηγοριά που τελικά μου δίνει την δυνατότητα από τόσο μακριά να βρίσκομαι μέσα στον χώρο σας· απογοήτευση για το αποτέλεσμα που όντας τόσο μεγάλο αποδεικνύεται τόσο λίγο, τόσο πτωχό.

Και είναι μεγάλο διότι επιτρέπει εσᾶς να με ακούσετε. Αλλά είναι λίγο γιατί απαγορεύει έμένα να σᾶς αντικρύσω. Έσεῖς ἔχετε ἀπέναντί σας ἕνα πρόσωπο ὅσο παράξενο και μὴ οἰκείο κι ἂν εἶναι στήν ἐμφάνισή του· τὸ πρόσωπό μου. Ἐρχεσθε νὰ ἀκούσετε καὶ ἀκούτε. Ἐγὼ ἔχω μπροστά μου αὐτὴ τὴ στιγμή τὴν ψυχρότητα κάποιων πανάκριβων μηχανημάτων ὅσο κι ἂν αὐτὰ ἔχουν τὶς τελειότερες σχεδιαστικὲς προδιαγραφές. Ἐγὼ ἔρχομαι νὰ ζήσω τὴν ζεστασιά τοῦ συνεδρίου σας, τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων, τῆς γνωριμίας μας. Τὴν χάνω μαζί μὲ τὶς ἐκφράσεις καὶ συσπάσεις τοῦ προσώπου σας. Σὲ σᾶς ἡ τεχνολογία ἀποδεικνύει τὴν ἐπάρκειά της. Σὲ μένα φανερώνει τὴν ἀδυναμία της, τὴν ἀπόλυτη ἐξάρτησή της ἀπὸ οἰκονομικὲς παραμέτρους. Αὐτὲς ὑπεραμιμίζουν τὸν ἄψυχο χαρακτήρα της.

Δυσκολεύομαι νὰ αισθανθῶ πῶς βρίσκομαι ἀπέναντί σας. Οὔτε φυσικὰ ἔχω τὴν ψευδαίσθηση πῶς βρίσκεσθε κι ἐσεῖς ἀπέναντί μου. Πιστεύω πῶς κι ἐσεῖς κι ἐγὼ αὐτὴ τὴ στιγμή βρισκόμαστε ἀπέναντι στὸ νέο ἐπίσκεπτη τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς γῆς μας· τὴν τεχνολογία καὶ στὸν παλαιὸ κάτοικό της· τὸν ἄνθρωπο.

Στρέφομαι πρὸς τὴν τεχνολογία καὶ μοῦ δίνει παρηγοριά καὶ ἀπογοήτευση. Γυρίζω πρὸς τὸν ἄνθρωπο καὶ καταλαμβάνομαι ἀπὸ ἀπορία ἀλλὰ καὶ αἴσθημα εὐθύνης καὶ ἀφύπνισης.

Ἡ τεχνολογία ἰδίως αὐτὴ τῆς πληροφορικῆς καὶ τῶν ἡ^ῖᾱ^ῖ ὠδ^{οῖ}ῦ μοιάζει μ' ἕνα καταπληκτικὸ ὄχημα μὲ ἀσύλληπτες δυνατότητες πὺ ὑπόσχεται πολλά. Ποιὸς θὰ ἠθελε νὰ περιορίσει τὴν ταχύτητά του; Ἀλλὰ καὶ ποιὸς θὰ μπορούσε ἀρνούμενος κάθε φόβο καὶ ἐπιφύλαξη νὰ ἐμπιστευθεῖ τὶς ὑποσχέσεις του; Τὰ μεγάλα ἀτυχήματα γίνονται στὶς ὑψηλὲς ταχύτητες. Αὐτὲς ἀπαιτοῦν καλοὺς δρόμους καὶ κυρίως ἔμπειρους καὶ δεξιότεχνες ὁδηγούς. Ὁ δρόμος τῆς τεχνολογίας φαίνεται νᾶναι γεμᾶτος λακουῖβες. Ὁ δὲ ὁδηγός της νᾶναι ἀρκετὰ λιγώτερο ἰκανὸς ἀπὸ τὸν κατασκευαστὴ της. Εὐκόλα κανεὶς δημιουργεῖ. Πολὺ πιὸ δύσκολα ὅμως κατευθύνει.

Ἡ ἐποχὴ μας βιάστηκε νὰ φτιάξει τὴ νέα τεχνολογία πρὶν φροντίσει νὰ καλλιεργήσει τὸν ἄνθρωπο μὲ ἰδανικὰ καὶ ἀρχές καὶ πρὶν ἐμπνεύσει στήν κοινωνία ἀκατά... ἰδέες καὶ αἰώνιες ἀξίες. Ἡ κατάργηση τῶν περιορισμῶν τῆς ἐξέλιξης τῆς τεχνολογίας ἀπαιτεῖ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ὁρίου ταχύτητος στήν λεωφόρο τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας.